

MARCIN NIEMCZYK

Historia doktryn polityczno-prawnych jako przedmiot
wykładany na studiach prawniczych. Analiza wyników badań
opinii studentów pierwszego roku Wydziału Prawa
i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego

The History of Political-Legal Doctrines as a Subject Taught at Law Department
of University. The Analysis of the Results of Studies of First Year Students' Opinion
at Law and Administration Department of University of Rzeszów

Dynamika współczesnego świata, wymagająca nieustannej modyfikacji czy też redefinicji dotychczasowych celów i sposobów postępowania, wywiera prze-
możny wpływ także na rzeczywistość akademicką. Znany z ostatnich kilkudziesięcioleci model edukacji na poziomie uniwersyteckim dziś już wydaje się zatem skutecznie odchodzić w przeszłość. Rodzi to w naturalny sposób szereg impli-
kacji, które zmuszają przedstawicieli nauki do zmierzenia się z nimi na różnych
poziomach ich zawodowej aktywności. Następstwa zmian wywołanych refor-
mą szkolnictwa wyższego dotyczą zarówno sposobu organizacji i finansowania
badań naukowych, jak i przebiegu procesu dydaktycznego. Tym, co wydaje się
być paradygmatem tych zmian, jest troska o możliwie istotne powiązanie efek-
tów prowadzonych badań naukowych oraz dydaktyki z oczekiwaniami przed-
stawicieli rynku pracy. Ten poniekąd słuszny postulat rodzić może jednakowoż,
w odniesieniu do nauk humanistycznych, obawy o sprostanie tak wyznaczonym
zadaniom. Dodatkowo wspomnieć należy o swoistym antagonizmie wpisanym
niejako w naturę relacji pomiędzy naukami humanistycznymi a naukami technicz-
nymi czy, szerzej rzecz ujmując, między kulturą humanistyczną a kulturą technicz-
ną. Ta organiczna niezgodność prowadzi do szeregu konsekwencji, w tym także na
polu filozofii, gdzie potrzeba ochrony wartości prostych, zagrożonych w cywiliza-
cji technicznie złożonej zrodziła koncepcję eutyfroniki (gr. *euthyphron* – prosty)
sięgającej swoimi korzeniami do dorobku Sokratesa czy imperatywu kategorycz-

nego I. Kanta¹. Towarzysząca nam fascynacja naukowo-techniczna nie stanie się jednak panaceum na wszystkie wyzwania współczesności, gdyż wszelkie rozwiązania techniczne nie poddane – jak pisze R. Urbański – „humanistycznej kontroli”, prowadzą do groźnych następstw². Oczywiście, tego rodzaju dylematy, mimo obecnie szczególnego nasilenia, nie stanowią jedynie domeny XXI wieku. Interesująco i trafnie pisał o tym już L. Kołakowski, przyjmując, iż redukcja społecznej doniosłości nauk humanistycznych jest ze wszech miar zjawiskiem groźnym³.

Rodzi się zatem pytanie o model współczesnego kształcenia akademickiego, który z jednej strony nie powinien zatracić wytworzonego przez wieki, charakterystycznego dla siebie charakteru, a z drugiej strony powinien adekwatnie odpowiadać na potrzeby współczesności⁴. Powyższe wyzwania dotyczą w równej mierze nauk prawnych, a zatem i przedmiotów wykładanych na wydziałach prawa polskich uniwersytetów. Nie ulega wątpliwości, że kształcenie przyszłych prawników wymaga umiejętnego połączenia treści zarówno o dogmatycznym, jak i niedogmatycznym charakterze. Dopiero skuteczne połączenie tych obszarów wiedzy prawniczej może dać rękomię należytego wykształcenia, które *toutes proportions gardées* – z zachowaniem należnych proporcji – uzyskując zawodowy charakter, jednocześnie posiadać będzie akademicki, ogólnohumanistyczny wymiar.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie i analiza badań ankietowych dotyczących opinii studentów o historii doktryn politycznych i prawnych jako przedmiocie wykładanym na studiach prawniczych. W zamiarze autorskim badania te mają nie tylko w sposób deskryptywny przedstawić opinię studentów o tym przedmiocie, ale także mają być głosem w dyskusji nad jego znaczeniem w procesie kształcenia przyszłych prawników. Celem tych badań było bowiem nie tylko pozyskanie wiedzy na temat znaczenia dla edukacji prawniczej przedmiotu, jakim jest historia doktryn politycznych i prawnych, ale także w oparciu o pozyskane dane

¹ J. Bańka, *Zasada prostomyślności i rzeczywista rola prawa natury*, [w:] *Powrót do prawa ponadustawowego*, pod. red. M. Szyszkowska, Warszawa 1999, s. 228–231. Por. także: *Idem*, *Technika a środowisko psychiczne człowieka. Wprowadzenie do zagadnień eutyfoniki*, Warszawa 1973.

² R. Urbański, *Etyka prostomyślności a wychowanie. Paradygmat moralny cywilizacji technicznej wobec tradycji kultury etycznej oraz realizmu wartości wychowawczych*, [w:] *Etyka prostomyślności a tradycje kultury*, pod red. J. Bańki, Katowice 1986, s. 96. Por. także: *Idem*, *Technika a wartości wychowawcze: perspektywy antropologii pedagogicznej w świetle filozofii techniki*, Poznań 1989.

³ Autor ten zauważa jednocześnie, że źródeł marginalizacji humanistyki nie należy poszukiwać w postępie technicznym, a w samym środowisku przedstawicieli nauk humanistycznych. L. Kołakowski, *Wielkie i małe kompleksy humanistów*, [w:] *Kultura i fetysze. Zbiór rozpraw*, Warszawa 1967, s. 263 i n.

⁴ Jak pisali A. Korybski i J. McClellan Marshall, wspólna opinia prawniczego środowiska akademickiego wyklucza możliwość czysto zawodowego kształcenia studentów prawa. Zob. A. Korybski, J. McClellan Marshall, *Systemy edukacji prawniczej w Polsce i USA – próba porównania*, [w:] *Studia z historii państwa, prawa i idei. Prace dedykowane Profesorowi Janowi Malareczkowi*, pod red. A. Korobowicza, H. Olszewskiego, Lublin 1997, s. 183.

dostarczenie wiedzy, która może przyczynić się do wskazania kierunków pożądanych zmian związanych z realizacją procesu dydaktycznego. Uzyskane w trakcie badań odpowiedzi na pytania dotyczyły określenia, czy przedmiot ten powinien znajdować się w programie studiów prawniczych oraz na ile jest on przydatny dla indywidualnego rozwoju studenta. Ponadto zapytano studentów, jakie funkcje spełnia historia doktryn polityczno-prawnych, czy – a jeżeli tak, to którzy – z twórców doktryn stanowili dla nich inspirację oraz czy pod ich wpływem zmieniali lub modyfikowali własne poglądy. Studenci udzielili również odpowiedzi na pytania, czy historia doktryn polityczno-prawnych pozwala zrozumieć i zinterpretować współczesne wydarzenia polityczno-prawne oraz zrozumieć sposób funkcjonowania systemów polityczno-prawnych współczesnych państw, czy umożliwiała kształtowanie etycznie wartościowych postaw oraz czy doktryny wpływają na tworzenie i stosowanie prawa. Wreszcie, zapytano także o opinię, w jakich obszarach działań zawodowych – poza prawniczymi – mogą okazać się przydatne kwalifikacje zdobyte dzięki historii doktryn polityczno-prawnych.

Podjętym problemem badawczym była zatem próba poszukiwania odpowiedzi na pytania: jakie znaczenie dla intelektualnej formacji przyszłych prawników ma historia doktryn politycznych i prawnych oraz jaką rolę wypełniają doktryny w kontekście współczesnych zagadnień dotyczących państwa i prawa? Tak zakreślone pytania o charakterze ogólnym pozwoliły na sformułowanie pytań szczegółowych, takich jak: czy historia doktryn polityczno-prawnych winna być wykładana na studiach prawniczych i czy pozytywnie wpływa na rozwój intelektualny i etyczny przyszłych prawników?, jakie funkcje spełniają doktryny polityczno-prawne i czy (a jeżeli tak, to które z nich) skłaniają do zmiany lub modyfikacji poglądów?, czy historia doktryn polityczno-prawnych ułatwia analizę i zrozumienie współczesnych zjawisk dotyczących państwa i prawa?, w jakich obszarach życia zawodowego – poza *stricte* prawniczymi – mogą okazać się przydatne kwalifikacje zdobyte dzięki historii doktryn polityczno-prawnych?

Na podstawie tak zakreślonych problemów badawczych przyjęto na potrzeby niniejszego artykułu następujące hipotezy:

1. Historia doktryn polityczno-prawnych powinna być wykładana na studiach prawniczych i ma pozytywny wpływ na intelektualny rozwój przyszłych prawników.

2. Twórcy doktryn polityczno-prawnych są inspirujący dla studentów, którzy pod ich wpływem dokonują modyfikacji własnych poglądów, a jednocześnie historia doktryn polityczno-prawnych pozwala na kształtowanie etycznie wartościowych postaw.

3. Doktryny polityczno-prawne ułatwiają zrozumienie i interpretację współczesnych wydarzeń polityczno-prawnych oraz pozwalają lepiej rozumieć sposób funkcjonowania systemów politycznych, a ponadto wpływają na tworzenie i stosowanie prawa.

4. Kompetencje nabyte dzięki doktrynom polityczno-prawnym są przydatne także w działalności zawodowej niezwiązanej bezpośrednio z wykonywaniem zawodów prawniczych.

Weryfikacja tak postawionych hipotez została przeprowadzona za pomocą metody badawczej, którą był sondaż diagnostyczny przeprowadzony techniką ankietową. Narzędziem badawczym był sporządzony specjalnie w tym celu kwestionariusz ankiety składający się z dwóch części. Pierwsze pięć pytań kwestionariusza umożliwiło dokonanie charakterystyki badanej populacji z uwzględnieniem takich kryteriów, jak: płeć, wiek, stan cywilny, wykształcenie i tryb studiów. Druga część ankiety zawierała pytania dotyczące zarówno zagadnień związanych z organizacją i przebiegiem dydaktyki historii doktryn polityczno-prawnych, jak i pozwalała na zbadanie opinii studentów na temat tego przedmiotu. Wskazane powyżej cele badawcze zrealizowano na potrzeby niniejszego artykułu w oparciu o wyniki badań dotyczące opinii studentów na temat istoty i oddziaływania historii doktryn polityczno-prawnych na kształtowanie poglądów studentów prawa.

Dobór próby objętej badaniem miał charakter celowy. Każdy z otrzymanych kwestionariusz został poinformowany o celu badania oraz o dobrowolności i anonimowości jego wypełnienia. Badania przeprowadzono po zakończeniu procesu dydaktycznego w zimowym semestrze roku akademickiego 2012/2013 wśród 231 studentów Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego. Byli to zarówno studenci studiów stacjonarnych (187 osób), jak i niestacjonarnych (44 osoby). Wszystkie odpowiedzi na pytania zawarte w ankiecie porównano pomiędzy tymi dwiema grupami, a do przeprowadzenia analizy statystycznej użyto licencjonowanego programu Statistica oraz wykorzystano test chi-kwadrat Pearsona, który sprawdza zależności między dwiema zmiennymi określającymi dane cechy badanych obiektów. Test ten umożliwia określenie, czy dana cecha wiąże się z drugą oraz czy między nimi zachodzą istotne zależności. W przypadku danych będących przedmiotem niniejszej analizy pierwszą cechą były dwie grupy studentów, a drugą cechą odpowiedzi na kolejne pytania ankiety. Za poziom istotności statystycznej przyjęto $p < 0,05$.

Badana grupa składała się z 231 osób, wśród której 81% stanowili studenci studiów stacjonarnych (187 osób), a 19% stanowili studenci studiów niestacjonarnych (44 osoby). Wśród badanych było 57,6% kobiet i 42,4% mężczyzn. Zarówno w grupie studentów stacjonarnych, jak i niestacjonarnych występował podobny odsetek kobiet i mężczyzn, co spowodowało, że ta niewielka różnica okazała się zbyt mała, aby można było uznać ją za istotną statystycznie w teście chi-kwadrat Pearsona na poziomie istotności $p < 0,05$ z $p = 0,5721$. Naturalnie istotne statystycznie różnice (z wartością współczynnika $p = 0,0000$, czyli niższą od przyjętego poziomu istotności $p < 0,05$) wystąpiły pomiędzy wiekiem studentów stacjonarnych a niestacjonarnych. Co zrozumiałe, w przypadku studentów stacjonarnych przeważały osoby w wieku od 19 do 20 lat, natomiast wśród studentów

niestacjonarnych częściej można było spotkać osoby starsze – pomiędzy 21 a 40 rokiem życia. Również w przypadku wykształcenia różnice, jakie zaobserwowano pomiędzy studentami stacjonarnymi a niestacjonarnymi okazały się istotne statystycznie z wartością współczynnika $p=0,0000$, czyli niższą od przyjętego poziomu istotności $p<0,05$. Zdecydowana większość osób studiujących stacjonarnie to absolwenci liceów oraz techników. Wśród studentów studiów niestacjonarnych częściej niż w pierwszej grupie odnotowywano także osoby, które ukończyły studia pierwszego stopnia (6,8% badanej grupy) oraz studia drugiego stopnia (6,8% badanej grupy; zob. tabela 1).

CHARAKTERYSTYKA BADANEJ GRUPY

Tabela 1. Charakterystyka badanej grupy

Wariant	Opcja	Studia stacjonarne		Studia niestacjonarne		Wszyscy
		N	%	N	%	N
Tryb studiów	stacjonarne / niestacjonarne	187	81	44	19%	231
Płeć	kobieta	106	56,7%	27	61,4%	133
	mężczyzna	81	43,3%	17	38,6%	98
Wiek	19–20 lat	171	91,5%	19	43,2%	190
	21–22 lata	15	8%	14	31,8%	29
	23–24 lata	1	0,5%	5	11,4%	6
	25–30 lat	0	0%	3	6,8%	3
	31–40 lat	0	0%	3	6,8%	3
	powyżej 40 lat	0	0%	0	0%	0
Wykształcenie	liceum	181	96,8%	30	68,2%	211
	technikum	3	1,6%	7	15,9%	10
	studia I stopnia	3	1,6%	3	6,8%	6
	studia II stopnia	0	0%	3	6,8%	3
	inne	0	0%	1	2,3%	1

Źródło: opracowanie własne

WYNIKI BADAŃ

Tabela 2. Historia doktryn polityczno-prawnych powinna być przedmiotem wykładanym na studiach prawniczych

Historia doktryn polityczno-prawnych powinna być przedmiotem wykładanym na studiach prawniczych	Studia stacjonarne		Studia niestacjonarne		Wszyscy
	N	%	N	%	
Tak	142	75,9%	39	88,6%	181
Nie	25	13,4%	1	2,3%	26
Nie mam zdania	20	10,7%	4	9,1%	24
Suma	187	100%	44	100%	231
Chi-kwadrat Pearsona	$x^2=4,72$ $p=0,0945$				

Zdecydowana większość studentów zgodnie twierdzi, że historia doktryn polityczno-prawnych powinna być przedmiotem wykładanym na studiach prawniczych. Odpowiedzi takiej udzieliło 75,9% studentów studiów stacjonarnych oraz aż 88,6% studentów studiów niestacjonarnych. Wartość współczynnika p w teście chi-kwadrat wyniosła 0,0945 i była wyższa od przyjętego poziomu istotności statystycznej z $p < 0,05$, a zatem pomiędzy tymi grupami nie odnotowano różnic istotnych statystycznie (tabela 2).

Tabela 3. Ocena przydatności dla własnej edukacji treści realizowanych przez historię doktryn polityczno-prawnych

Ocena przydatności dla własnej edukacji treści realizowanych przez historię doktryn polityczno-prawnych	Studia stacjonarne		Studia niestacjonarne		Wszyscy
	N	%	N	%	
Bardzo wysoko	11	5,9%	5	11,4%	16
Wysoko	80	42,8%	14	31,8%	94
Średnio	76	40,6%	22	50,0%	98
Nisko	16	8,6%	3	6,8%	19
Bardzo nisko	4	2,1%	0	0,0%	4
Suma	187	100%	44	100%	231
Chi-kwadrat Pearsona	$x^2=4,40$ $p=0,3541$				

W celu realizacji zamiaru autorskiego poproszono studentów o ocenę przydatności dla własnej edukacji treści realizowanych przez historię doktryn polityczno-prawnych. Studenci studiów stacjonarnych ocenili przydatność tych treści wysoko (42,8%) oraz średnio (40,6%). Studenci studiów niestacjonarnych, udzielając odpowiedzi na to samo pytanie, wskazywali głównie następujące wartości: średnio (50,0%) oraz wysoko (31,8%). W obu grupach jedynie nieznaczna liczba badanych oceniła przydatność historii doktryn polityczno-prawnych dla własnej edukacji na niskim lub bardzo niskim poziomie (odpowiednio: 8,3% i 1,7%). Nieznaczne różnice obserwowane w odpowiedziach pomiędzy grupami były zbyt małe, aby można było uznać je za istotne statystycznie w teście chi-kwadrat Pearsona z $p=0,3541$ (tabela 3).

Tabela 4. Funkcje, jakie spełnia przedmiot historia doktryn polityczno-prawnych

Funkcje jakie spełnia przedmiot historia doktryn polityczno-prawnych*	Studia stacjonarne		Studia niestacjonarne		Wszyscy	
	N	%	N	%	N	%
Tłumaczy zjawiska występujące w życiu państwowym	95	50,8%	20	45,5%	115	49,8%
Pozwala na krytykę państwa i podejmowanych decyzji politycznych	128	68,4%	25	56,8%	153	66,2%
Wskazuje perspektywy rozwoju państwa	105	56,1%	30	68,2%	135	58,4%
Integruje członków społeczeństwa wokół programu głoszonego przez określoną doktrynę	39	20,9%	8	18,2%	47	20,3%

*pytanie wielokrotnego wyboru

Kolejne pytanie ankietowe dotyczyło funkcji, jakie spełnia historia doktryn polityczno-prawnych. Respondenci mogli wskazać kilka możliwych odpowiedzi. Zdaniem studentów studiów stacjonarnych historia doktryn polityczno-prawnych najczęściej pozwala na krytykę państwa i podejmowanych decyzji politycznych (68,4%), wskazuje perspektywy rozwoju państwa (56,1%) oraz tłumaczy zjawiska występujące w życiu państwowym (50,8%). Ankietowani studenci studiów stacjonarnych najrzadziej wskazywali na integracyjną funkcję doktryn polityczno-prawnych (20,9%). Podobnych odpowiedzi udzielali studenci studiów niestacjonarnych, stąd nie odnotowano istotnych statystycznie różnic pomiędzy tymi grupami (tabela 4).

Tabela 5. Myśliciele, omawiani w ramach historii doktryn polityczno-prawnych, uważani za najbardziej inspirujących

Myśliciele, omawiani w ramach historii doktryn polityczno-prawnych, uważani za najbardziej inspirujących	Studia stacjonarne		Studia niestacjonarne		Wszyscy
	N	%	N	%	
Arystoteles	37	6,6%	8	6,1%	45
Fr. Bacon	1	0,2%	0	0%	1
M. Bakunin	1	0,2%	0	0%	1
J. Bentham	1	0,2%	0	0%	1
J. Bodin	8	1,4%	0	0%	8
T. Campanella	1	0,2%	1	0,8%	2
Cyceron	12	2,1%	5	3,8%	17
Cynicy	1	0,2%	0	0%	1
Diogenes	4	0,7%	0	0%	4
Epikur	12	2,1%	2	1,5%	14
Erazm z Rotterdamu	5	0,9%	0	0%	5
Grocjusz	16	2,9%	1	0,8%	17
G.W.F. Hegel	1	0,2%	0	0%	1
A. Hitler	2	0,4%	1	0,8%	3
T. Hobbes	13	2,3%	2	1,5%	15
Jan Paweł II	1	0,2%	0	0%	1
J. Jellinek	0	0%	1	0,8%	1
Jezus z Nazaretu	3	0,5%	0	0%	3
Kallikles	2	0,4%	0	0%	2
J. Kalwin	1	0,2%	1	0,8%	2
I. Kant	4	0,7%	1	0,8%	5
Konfucjusz	4	0,7%	0	0%	4
Lao-cy	3	0,5%	0	0%	3
J. Locke	33	5,9%	7	5,3%	40
M. Luter	7	1,2%	1	0,8%	8
N. Machiavelli	77	13,7%	21	15,9%	98
Marek Aureliusz	3	0,5%	0	0%	3
K. Marks	0	0%	1	0,8%	1
Marsyliusz z Padwy	2	0,4%	1	0,8%	3
J. Meslier	1	0,2%	0	0%	1

J.S. Mill	1	0,2%	0	0%	1
A.F. Modrzewski	1	0,2%	0	0%	1
K. Monteskiusz	20	3,6%	6	4,5%	26
T. Morus	16	2,9%	2	1,5%	18
Mo-tsy	2	0,4%	0	0%	2
L. Petrażycki	3	0,5%	0	0%	3
Platon	48	8,6%	13	9,8%	61
P.J. Proudhon	1	0,2%	0	0%	1
J.J. Rousseau	4	0,7%	2	1,5%	6
Sokrates	28	5,0%	8	6,1%	36
Stoicy	1	0,2%	0	0%	1
św. Augustyn	12	2,1%	4	3%	16
św. Paweł	1	0,2%	0	0%	1
św. Tomasz	12	2,1%	3	2,3%	15
A. de Tocqueville	1	0,2%	0	0%	1
P. Włodkovic	1	0,2%	0	0%	1
Nikt mnie nie zainspirował	10	5,4%	3	6,8%	13

Źródło: opracowanie własne

Poproszono badanych, aby wymienili myślicieli omawianych na zajęciach z historii doktryn polityczno-prawnych, których uważają za najbardziej inspirujących. Było to pytanie o charakterze otwartym, w którym ankietowani mogli wskazać, poprzez samodzielne wpisanie, maksymalnie trzech myślicieli. Interesujące, że zarówno studenci studiów stacjonarnych, jak i niestacjonarnych najczęściej, jako inspirujących, zgodnie wskazywali: N. Machiavellego (13,7% i 15,9%), Platona (8,6% i 9,8%) oraz Arystotelesa (6,6% i 6,1%), dlatego też nie odnotowano istotnych statystycznie różnic pomiędzy badanymi grupami (tabela 5).

Tabela 6. Zmiana/modyfikacja własnych poglądów pod wpływem twórcy/twórców doktryn

Zmiana/modyfikacja własnych poglądów pod wpływem twórcy/twórców doktryn	Studia stacjonarne		Studia niestacjonarne		Wszyscy
	N	%	N	%	
Tak, często	13	7,0%	3	6,8%	16
Czasami	86	46,0%	23	52,3%	109
Rzadko	64	34,2%	11	25,0%	75

Nigdy	24	12,8%	7	15,9%	31
Suma	187	100%	44	100%	231
Chi-kwadrat Pearsona	$x^2=1,48$ $p=0,6861$				

Zapytano także, czy studenci kiedykolwiek zmieniali bądź modyfikowali własne poglądy pod wpływem twórcy bądź twórców doktryn. Jak się okazuje, zmiana poglądów następowała czasami u 46,0% studentów studiów stacjonarnych oraz u 52,3% studentów studiów niestacjonarnych. Poglądy zmieniało rzadko 34,2% studentów studiów stacjonarnych oraz 25,0% studentów studiów niestacjonarnych. Nigdy pod wpływem twórców doktryn poglądów nie zmieniało czy nie modyfikowało 12,8% studentów studiów stacjonarnych oraz 15,9% studentów studiów niestacjonarnych. Niewielkie różnice pomiędzy grupami studentów okazały się nieistotne statystycznie z $p=0,6861$ (tabela 6).

Tabela 7. Rozważania historyczno-doktrynalne pozwalają zrozumieć lub zinterpretować współczesne wydarzenia polityczno-prawne

Rozważania historyczno-doktrynalne pozwalają zrozumieć lub zinterpretować współczesne wydarzenia polityczno-prawne	Studia stacjonarne		Studia niestacjonarne		Wszyscy
	N	%	N	%	N
Tak, często	57	30,5%	16	36,4%	73
Czasami	93	49,7%	22	50,0%	115
Rzadko	30	16,0%	5	11,4%	35
Nigdy	3	1,6%	0	0%	3
Nie mam zdania	4	2,2%	1	2,2%	5
Suma	187	100%	44	100%	231
Chi-kwadrat Pearsona	$x^2=1,61$ $p=0,8063$				

Za pomocą następnego pytania sprawdzono opinię studentów, czy, ich zdaniem, rozważania historyczno-doktrynalne pozwalają zrozumieć lub zinterpretować współczesne wydarzenia polityczno-prawne. Duży odsetek ankietowanych był zdania, że jest to możliwe czasami (49,7% studentów studiów stacjonarnych i 50,0% studentów studiów niestacjonarnych) oraz często (30,5% studentów studiów stacjonarnych i 36,4% studentów studiów niestacjonarnych). Niewielkie różnice pomiędzy grupami studentów okazały się nieistotne statystycznie z $p=0,8063$ (tabela 7).

Tabela 8. Historia doktryn polityczno-prawnych pozwala na kształtowanie etycznie wartościowych postaw

Historia doktryn polityczno-prawnych pozwala na kształtowanie etycznie wartościowych postaw	Studia stacjonarne		Studia niestacjonarne		Wszyscy
	N	%	N	%	
Tak	106	56,7%	26	59,1%	132
Nie	7	3,7%	3	6,8%	10
Czasami	65	34,8%	11	25,0%	76
Nie mam zdania	9	4,8%	4	9,1%	13
Suma	187	100%	44	100%	231
Chi-kwadrat Pearsona	x ² =3,00 p=0,3911				

Sprawdzono także, czy zdaniem ankietowanych historia doktryn polityczno-prawnych pozwala na kształtowanie etycznie wartościowych postaw. Większość ankietowanych było zdania, że istotnie, studiowanie historii doktryn politycznych i prawnych sprzyja kształtowaniu takich postaw (56,7% studentów studiów stacjonarnych i 59,1% studentów studiów niestacjonarnych) lub też, że jest to możliwe czasami (34,8% studentów studiów stacjonarnych i 25,0% studentów studiów niestacjonarnych). Niewielkie różnice pomiędzy grupami studentów okazały się nieistotne statystycznie z p=0,3911 (tabela 8).

Tabela 9. Doktryny polityczno-prawne wpływają na tworzenie i stosowanie prawa

Doktryny polityczno-prawne wpływają na tworzenie i stosowanie prawa	Studia stacjonarne		Studia niestacjonarne		Wszyscy
	N	%	N	%	
Tak	65	34,8%	22	50,0%	87
Nie	26	13,9%	4	9,1%	30
Czasami	83	44,4%	14	31,8%	97
Nie mam zdania	13	6,9%	4	9,1%	17
Suma	187	100%	44	100%	231
Chi-kwadrat Pearsona	x ² =4,39 p=0,2220				

Kolejnym zagadnieniem objętym przedmiotowym badaniem była próba pozyskania opinii studentów, czy, ich zdaniem, doktryny polityczno-prawne wpływają na tworzenie i stosowanie prawa. 50,0% studentów studiów niestacjonarnych na tak postawione pytanie udzieliło odpowiedzi twierdzącej, natomiast odpowiedzi

takiej wśród studentów studiów stacjonarnych udzieliło 34,8% ankietowanych. Przeciwnego zdania było 9,1% studentów studiów niestacjonarnych i 13,9% studentów studiów stacjonarnych. Różnice pomiędzy grupami studentów okazały się nieistotne statystycznie z $p=0,2220$ (tabela 9).

Tabela 10. Przedmiot historia doktryn polityczno-prawnych pozwala lepiej zrozumieć sposób funkcjonowania systemu politycznego i prawnego współczesnych państw

Przedmiot historia doktryn polityczno-prawnych pozwala lepiej zrozumieć sposób funkcjonowania systemu politycznego i prawnego współczesnych państw	Studia stacjonarne		Studia niestacjonarne		Wszyscy
	N	%	N	%	N
Tak	141	75,4%	36	81,8%	177
Nie	22	11,8%	3	6,8%	25
Nie mam zdania	24	12,8%	5	11,4%	29
Suma	187	100%	44	100%	231
Chi-kwadrat Pearsona	$\chi^2=1,06$ $p=0,5892$				

W trakcie przeprowadzonego badania sprawdzono także, czy, w opinii studentów, przedmiot historia doktryn polityczno-prawnych pozwala lepiej zrozumieć sposób funkcjonowania systemu politycznego i prawnego współczesnych państw. Zdecydowana większość, bo aż 81,8% studentów studiów niestacjonarnych i 75,4% studentów studiów stacjonarnych zgodziła się z takim stwierdzeniem. Przeciwnego zdania było 6,8% studentów studiów niestacjonarnych i 11,8% studentów studiów stacjonarnych. Niewielkie różnice pomiędzy grupami studentów okazały się nieistotne statystycznie z $p=0,5892$ (tabela 10).

Tabela 11. Obszary działań zawodowych – poza prawniczymi – w których przydatne mogą okazać się kwalifikacje zdobyte dzięki historii doktryn polityczno-prawnych

Obszary działań zawodowych – poza prawniczymi – w których przydatne mogą okazać się kwalifikacje zdobyte dzięki historii doktryn polityczno-prawnych*	Studia stacjonarne		Studia niestacjonarne		Wszyscy	Chi-kwadrat Pearsona
	N	%	N	%	N	%
Polityka	175	93,6%	41	93,2%	216	93,5%
Administracja	44	23,5%	10	22,7%	54	23,4%
Biznes/gospodarka	50	26,7%	14	31,8%	64	27,7%
Inne	5	2,7%	5	11,4%	10	4,3%

*pytanie wielokrotnego wyboru

Poproszono także badanych, aby wymienili obszary działań zawodowych – poza prawniczymi – w których przydatne mogą okazać się kwalifikacje zdobyte dzięki historii doktryn polityczno-prawnych. W przypadku zaproponowanych w ankiecie obszarów, takich jak: polityka, administracja, biznes czy gospodarka odpowiedzi, jakich udzielili studenci, wybierając jedną bądź kilka opcji, okazały się podobne. Zdecydowana większość, zarówno wśród studentów studiów stacjonarnych (93,6%), jak i niestacjonarnych (93,2%), wskazała politykę jako tę dziedzinę aktywności zawodowej, w której kwalifikacje nabyte dzięki historii doktryn polityczno-prawnych mogą okazać się przydatne. Stwierdzono natomiast istotne różnice statystyczne pomiędzy porównywanymi grupami studentów w tej części, w której respondenci mogli samodzielnie dokonywać wpisania odpowiedzi. Wśród studentów studiów stacjonarnych najczęściej podały dopowiedzi: życie prywatne, *public relations*, szkolnictwo, teologia, politologia. Natomiast studenci studiów niestacjonarnych wpisywali odpowiedzi takie, jak: życie prywatne, socjologia, nauczyciel, religia (tabela 11).

Tabela 12. Ocena przydatności dla własnej edukacji treści realizowanych przez historię doktryn polityczno-prawnych a zmiana/modyfikacja własnych poglądów pod wpływem twórcy/twórców doktryn

Ocena przydatności dla własnej edukacji treści realizowanych przez historię doktryn polityczno-prawnych	Zmiana/modyfikacja własnych poglądów pod wpływem twórcy/twórców doktryn						
	tak, często		czasami		rzadko		nigdy
	N	%	N	%	N	%	N
Bardzo wysoka	4	25,0%	10	62,5%	2	12,5%	0
Wysoka	6	6,4%	54	57,5%	28	29,8%	6
Średnia	6	6,1%	40	40,8%	35	35,7%	17
Niska	0	0%	5	26,3%	9	47,4%	5
Bardzo niska	0	0%	0	0%	1	25%	3
Chi-kwadrat Pearsona	$\chi^2=40,9$ $p=0,0001$						

W związku z przeprowadzonymi badaniami stwierdzono także wystąpienie istotnych statystycznie korelacji pomiędzy pytaniem o ocenę przydatności dla własnej edukacji treści realizowanych przez historię doktryn polityczno-prawnych oraz pytaniem o zmianę lub modyfikację własnych poglądów pod wpływem twórcy lub twórców doktryn. Korelacja pomiędzy tymi dwiema zmiennymi okazała się istotna statystycznie na poziomie istotności $p < 0,05$ z $p = 0,0001$. Jak widać w tabeli 12, osoby oceniające treści realizowane przez historię doktryn polityczno-prawnych bardzo wysoko swoje poglądy zmieniały bądź modyfikowały czasami (62,5%) bądź często

(25,0%). Z kolei osoby, które oceniały przydatność treści realizowanych przez historię doktryn polityczno-prawnych bardzo nisko – najczęściej (w 75%) nigdy nie zmieniały swoich poglądów bądź też robiły to rzadko (pozostałych 25%).

Tabela 13. Historia doktryn polityczno-prawnych powinna być przedmiotem wykładanym na studiach prawniczych a przekonanie, że doktryny polityczno-prawne wpływają na tworzenie i stosowanie prawa

Historia doktryn polityczno-prawnych powinna być przedmiotem wykładanym na studiach prawniczych	Doktryny polityczno-prawne wpływają na tworzenie i stosowanie prawa						
	tak		nie		czasami		nie mam zdania
	N	%	N	%	N	%	N
Tak	77	42,5%	17	9,4%	74	40,9%	13
Nie	1	3,9%	11	42,3%	12	46,2%	2
Nie mam zdania	9	37,5%	2	8,3%	11	45,8%	2
Chi-kwadrat Pearsona	$\chi^2=28,74$ $p=0,0001$						

Podobnie istotnie statystycznie okazały się korelacje pomiędzy pytaniem o to, czy historia doktryn polityczno-prawnych powinna być przedmiotem wykładanym na studiach prawniczych oraz pytaniem o to, czy doktryny polityczno-prawne wpływają na tworzenie i stosowanie prawa. Osoby twierdzące, że historia doktryn polityczno-prawnych powinna być przedmiotem wykładanym na studiach prawniczych uważały, że doktryny polityczno-prawne wpływają na tworzenie i stosowanie prawa (42,5%) bądź też wpływają na nie czasami (40,9%). Osoby będące przeciwne usytuowaniu tego przedmiotu w programie studiów prawniczych uważały, że doktryny polityczno-prawne nie wpływają na tworzenie i stosowanie prawa (42,3%) bądź też wpływają na nie czasami (46,2%). Zależności pomiędzy tymi dwiema zmiennymi poddano analizie statystycznej z wykorzystaniem testu chi-kwadrat Pearsona. Korelacja ta okazała się istotna statystycznie na poziomie istotności $p < 0,05$ z $p = 0,0001$ (tabela 13).

* * *

Studia prawnicze są studiami form życia społecznego, a zatem nieodzowna jest choćby ograniczona znajomość procesów historycznych towarzyszących ich pojawianiu się oraz ewolucji⁵. Tym bardziej, że nie ulega wątpliwości, iż idee

⁵ W. Zakrzewski, *Nauki historycznoprawne a prawnopozytywne*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1964, nr 1, s. 293.

i doktryny stanowią częstokroć fundament współczesnych rozwiązań prawnych i instytucjonalnych⁶. Dlatego też, mimo upływu czasu, jako nadal aktualny należy uznać pogląd J. Bardacha, który pisał, że celem studiów prawniczych nie powinno być uzyskanie pełnej zawodowej, wąskospecjalistycznej sprawności, a zdobycie teoretyczno-naukowego przygotowania i uzyskanie minimum ogólnej kultury prawniczej. W przedmiotach historyczno-prawnych można poszukiwać pewnych stałych punktów odniesienia, które w ten sposób stanowią mogą podbudowę dla zdobywanej przez przyszłych prawników wiedzy specjalistycznej⁷. Jak trafnie zauważa Z. Rau, wiedzy o takim charakterze prawnicy nie mają już szansy nabyć w trakcie kształcenia na aplikacjach prawniczych⁸. Dopiero uwzględniając ten kontekst, należałoby wywodzić znaczenie w prawniczej edukacji przedmiotów historycznoprawnych⁹.

Rozważania na temat miejsca i roli tego rodzaju przedmiotów w kształceniu prawników mają bogatą tradycję¹⁰. Refleksje na ten temat pojawiają się nie tylko

⁶ *Idee jako źródło instytucji politycznych i prawnych. Materiały z Ogólnopolskiej Konferencji Historyków Doktryn Politycznych i Prawnych*, pod red. L. Dubela, Lublin 2003.

⁷ H. Olszewski, K. Orzechowski, *Rozmowy w redakcji. Z Profesorem Kazimierzem Orzechowskim rozmawia Henryk Olszewski*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2003, nr 2, s. 317.

⁸ Z. Rau, *Nauki społeczne i humanistyczne w wykształceniu prawniczym z perspektywy dydaktyki doktryn polityczno-prawnych*, [w:] *Humanizacja zawodów prawniczych a nauczanie akademickie*, pod red. A. Turskiej, Warszawa 2002, s. 63.

⁹ J. Bardach, *Miejsce historii państwa i prawa w systemie nauk prawnych i jej rola w kształceniu prawniczym*, „Państwo i Prawo” 1965, nr 5–6, s. 772.

¹⁰ Przykładem próby oceny znaczenia czy też umiejscowienia nauk historyczno-prawnych wśród nauk prawnych są ankiety przeprowadzane z inicjatywy „Czasopisma Prawno-Historycznego”. Zob. *Międzynarodowa ankieta „Czasopisma Prawno-Historycznego” na temat nauczania przedmiotów historycznych na wydziałach prawa*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1957, nr 1, s. 397–420. Zob. także: *Ankieta na temat miejsca dyscyplin historycznoprawnych wśród nauk historycznych i prawnych*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1969, nr 2, s. 165–191, 1970, nr 1, s. 195–203. 12 września 1963 roku, w trakcie obrad IX Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Warszawie, odbyło się *colloquium*, w trakcie którego omawiano związki między naukami historycznymi a dyscyplinami prawno-pozytywnymi. Referaty oraz sprawozdanie z tej dyskusji znajdują się w „Czasopiśmie Prawno-Historycznym” 1964, nr 1, s. 283. Por. także: W. Szubert, *Refleksje nie-historyka nad historią prawa*, „Państwo i Prawo” 1994, nr 1; S. Grodziski, *Między sztuką a wiedzą prawniczą. Uwagi o ważnej konferencji*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2003, nr 2; B. Leśnodorski, *Historia prawa wśród innych nauk historycznych*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1964, nr 1, s. 317; J. Bardach, *Wacław Szubert o historii prawa i myśli społecznej*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1994, nr 1–2; M. Zmierczak, *Nauki historycznoprawne wśród dyscyplin prawniczych i w programach studiów*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1995, nr 1–2; H. Olszewski, *Stan i perspektywy badań nad historią doktryn politycznych i prawnych. Wprowadzenie do dyskusji*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1996, nr 1–2; K. Grzybowski, *Z zagadnień metodologii historii doktryn politycznych*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1956, nr 1; L. Dubel, *Teoria prawa. Filozofia prawa a doktryna polityczna i prawna w świetle podziału nauk prawnych*, „Studia Iuridica Lublinensia”, t. VI, Lublin 2005; *Idem, Filozofia prawa a historia doktryn politycznych i prawnych*, [w:] *Polska lat 90-tych. Przemiany państwa i prawa*, t. 2,

doraźnie w trakcie konferencji naukowych czy spotkań przedstawicieli tych dyscyplin, ale także systematycznie znajdują swoje odzwierciedlenie w publikacjach naukowych. Nie można także zapomnieć, iż tematyka ta stała się osią konferencji zorganizowanej w dniu 9 kwietnia 2002 roku przez Instytut Nauk o Państwie i Prawie Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego pod tytułem „Funkcje nauk społecznych i humanistycznych w studiach prawniczych”. Materialnym efektem tej konferencji stała się publikacja *Humanizacja zawodów prawniczych a nauczanie akademickie* pod redakcją naukową Anny Turskiej. Zakres przedmiotowy tej konferencji odpowiadał na, jak się obecnie okazuje, nieustającą potrzebę dyskusji na temat modelu edukacji prawniczej. Kierunki współczesnej nam dyskusji w tym zakresie wyznaczane są w dużej mierze nowymi determinantami wynikającymi z realizacji idei Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego. W konsekwencji europejskie i krajowe ramy kwalifikacji czy też zamysł wdrażania dwustopniowych studiów prawniczych zmuszają do nowego spojrzenia czy wręcz redefinicji celów, jakie wyznaczane są dla procesu kształcenia prawniczego. Wszystkie te czynniki stały się inspiracją dla podjęcia badań zrealizowanych na potrzeby niniejszego artykułu.

Dokonując weryfikacji postawionych na wstępie hipotez, należy zauważyć, co następuje:

1. W świetle przeprowadzonych badań nie ulega wątpliwości, iż w wyrażonej przez studentów opinii historia doktryn polityczno-prawnych powinna być przedmiotem wykładanym na studiach prawniczych (tak stwierdziło aż 78,4% wszystkich badanych)¹¹. Jednocześnie jest to przedmiot, który w pozytywny sposób wpływa na intelektualny rozwój przyszłych prawników, gdyż jedynie 1,7% badanych określiło przydatność tego przedmiotu na bardzo niskim poziomie.

2. Intelektualne spotkanie studentów z twórcami doktryn polityczno-prawnych stanowi dla nich inspirację, pozwala na kształtowanie etycznie wartościowych postaw oraz jest okazją do modyfikacji lub zmiany własnych poglądów¹². Ponad połowa respondentów przyznała bowiem, że tak istotne zmiany w ich świadomości były efektem oddziaływania autorów doktryn. Również zdecydowana większość badanych stwierdziła, że historia doktryn polityczno-prawnych sprzyja

Lublin 1996; M. Jaskólski, *Szkie o historii doktryn politycznych i prawnych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, DCCXII, Prace z nauk politycznych, nr 23/1985; M. Sobolewski, *Niektóre problemy teorii i metodologii historii doktryn politycznych*, „Historyka” 1976, nr 6.

¹¹ Z cytowanych przez J. Bardacha badań socjologicznych, przeprowadzonych przez prof. N. Assorodobraj, wynikało, że 70,7% badanych prawników uznało historię za „bardzo potrzebną” i nikt z respondentów wywodzących się ze środowisk prawniczych nie uważał jej za zbędną. Zob. J. Bardach, *Miejsce historii państwa i prawa w systemie nauk prawnych i jej rola w kształceniu prawniczym*, „Państwo i Prawo” 1965, nr 5–6, s. 772.

¹² Już B. Leśnodorski wskazywał na istotny walor wychowawczy historii doktryn polityczno-prawnych. Zob. B. Leśnodorski, *Historia prawa, administracji i doktryn wobec zagadnień współczesności*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1971, nr 1, s. 185.

kształtowaniu etycznie wartościowych postaw (57,1%) lub że dzieje się tak czasami (32,9%). Jedynie 4,3% studentów było przeciwnego zdania. Jeżeli zatem proces kształcenia akademickiego ma być nie tylko sposobem na zdobywanie wiedzy, ale także procesem formowania przez studentów własnych poglądów i etycznych postaw to trudno dezawuować znaczenie takiego przedmiotu, jakim jest historia doktryn polityczno-prawnych¹³. Lepiej, kiedy zmiana poglądów czy też inspiracja opiera się na doktrynalnej refleksji, a nie przebiega w rytm odwołującego się do emocji marketingu politycznego. Kształtowana przez historię doktryn polityczno-prawnych umiejętność krytycznego myślenia jest więc, z perspektywy standardów uczestnictwa w życiu publicznym, nie do przecenienia.

3. Przeprowadzone badania uprawniają także do negacji twierdzeń, w myśl których doktryny polityczno-prawne posiadają jedynie walor historyczno-poznawczy. Z odpowiedzi respondentów wynika, że przedmiot ten pozwala zrozumieć lub zinterpretować współczesne wydarzenia polityczno-prawne często (31,6%) lub czasami (49,8%) oraz pozwala lepiej zrozumieć sposób funkcjonowania systemów politycznych i prawnych współczesnych państw (76,6%). Dodatkowo, zdaniem 37,7% ankietowanych studentów, doktryny polityczno-prawne wpływają na tworzenie i stosowanie prawa, a w opinii 42% badanych dzieje się tak czasami. Ponadto potwierdzeniem znaczenia historii doktryn polityczno-prawnych dla współczesnej nam rzeczywistości przynoszą wyniki badań dotyczące opinii studentów co do funkcji, jakie spełnia ten przedmiot. I tak zdaniem 66,2% badanych historia doktryn polityczno-prawnych pozwala na krytykę państwa i podejmowanych decyzji politycznych, wskazuje perspektywy rozwoju państwa (58,4%), tłumaczy zjawiska występujące w życiu państwowym (49,8%) i integruje członków społeczeństwa wokół programu głoszonego przez określoną doktrynę (20,3%). Te, wskazane przez A. Sylwestrzaka, funkcje historii doktryn polityczno-prawnych, odnoszą się zarówno do minionych, jak i współczesnych zasad organizacji państwa i prawa¹⁴. Stąd też kształtowanie analitycznych i krytycznych umiejętności wśród studentów prawa, dzięki historii doktryn polityczno-prawnych, powinno zasługiwać na szczególne uznanie wśród gremiów podejmujących decyzje o programowym kształcie studiów prawniczych.

4. Stanowiący dziś zasadniczy punkt odniesienia postulat zwiększenia udziału umiejętności i kompetencji *stricte* zawodowych w modelu kształcenia na studiach prawniczych wydaje się pomijać oczywisty fakt, iż nie wszyscy absolwenci tego kierunku podejmują wysiłek związany z ukończeniem aplikacji i wykonywaniem jednego z tradycyjnych zawodów prawniczych. Jak wynika z danych Ministerstwa Sprawiedliwości, spośród absolwentów wydziałów prawa, którzy ukończyli

¹³ O roli przedmiotów humanistyczno-prawnych w kształtowaniu kwalifikacji moralnych, powołując się na H. Izdebskiego, pisze także S. Grodziski, *Między sztuką a wiedzą prawniczą. Uwagi o ważnej konferencji*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2003, nr 2, s. 408.

¹⁴ A. Sylwestrzak, *Historia doktryn politycznych i prawnych*, Warszawa 1994, s. 11.

studia w 2012 roku do egzaminów wstępnych na aplikacje prawnicze przystąpiło ok. 58%¹⁵. Wynika z tego w sposób oczywisty, że duża część absolwentów studiów prawnych nawet nie podejmuje decyzji o przystąpieniu do egzaminu na aplikacje. Stąd postulat przede wszystkim zawodowego charakteru studiów prawnych winien podlegać w świetle tych danych istotnej rewizji. Przeprowadzone badania wskazały, że w opinii studentów pozaprawnicza aktywność zawodowa, w której kwalifikacje zdobyte dzięki historii doktryn polityczno-prawnych mogą się okazać przydatne, dotyczyć może: polityki (93,5%), biznesu/gospodarki (27,7%) i administracji (23,4%).

Analiza wyników przeprowadzonych badań uprawnia zatem do stwierdzenia, iż postawione na wstępie hipotezy znalazły potwierdzenie. Oczywiście, badania te, przeprowadzone w ramach jednego ośrodka akademickiego (Uniwersytetu Rzeszowskiego), nie uprawniają do ogólnopolskich uogólnień, jednak ich wyniki mogą być głosem w dyskusji nad rolą i miejscem historii doktryn polityczno-prawnych w procesie kształcenia przyszłych prawników. Wydaje się, iż można przyjąć, że celowym byłoby przeprowadzenie takich badań obejmujących inne wydziały prawa polskich uniwersytetów. Uzyskane w ten sposób wyniki byłyby szczególnie cenne, gdyż przez odwołanie się do opinii studentów stałyby się istotnym punktem odniesienia dla kompleksowej analizy znaczenia przedmiotów historycznoprawnych w modelu współczesnego kształcenia prawniczego.

Trawestacja refleksji Seneki, zgodnie z którą nie dla szkoły a dla życia się uczymy, współcześnie przybiera nowego kształtu i nowego znaczenia. Potrzeba ściślejszych związków nauczania akademickiego z umiejętnościami praktycznymi definiowana jest dziś bowiem jako proces polegający na przejściu od nauczania do uczenia się. Wydaje się, że zmiana ta wymaga nie tylko rewizji programów studiów, ale być może przede wszystkim powinna odbyć się w sferze świadomości adresatów tych zmian: studentów i nauczycieli akademickich. Warto przy tym, walcząc z dostrzeganą współcześnie atrofią humanistycznych wartości, przypominać, że wiedza, umiejętności i kompetencje nabywane dzięki studiowaniu historii doktryn politycznych i prawnych stanowią cenny składnik prawniczego wykształcenia, czego choćby tylko jednostkowym przykładem mogą być zaprezentowane w niniejszym artykule opinie studentów Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego.

SUMMARY

Many years old model of teaching at university level as we know today is becoming more and more out-of-date. The need of greater correlation of academic education with practical skills demands a sensible connection of teaching contents of both dogmatic and no dogmatic character.

¹⁵ Dane podaję za stroną internetową Ministerstwa Sprawiedliwości: www.ms.gov.pl/pl/informacje/news,4748,analiza-wynikow-i-profilu-osob-ktore-przystapily.html (data dostępu: 06.05.2013).

The purpose of this article is the presentation and analysis of survey research dealing with the students' opinion about the history of political-legal doctrines as a subject taught at law department. Thus, the main idea of the research is to answer a question: What is the significance of the history of political-legal doctrines for the intellectual development of future lawyers and what is the role of those doctrines in context of the present issues involving state and law?

The carried out research and the results allow us to formulate the following conclusions: 1) the history of political-legal doctrines should be a subject taught at law department and has a positive influence on the education of future lawyers; 2) the intellectual meetings of the students with the creators of political-legal doctrines present them with the inspiration, enable the formation of ethically valuable attitudes or create the possibility to alter or modify their own ideas; 3) the history of political-legal doctrines makes it possible to understand or interpret contemporary legal and political events and those doctrines influence the creation and application of law as well as formulating analytical and critical abilities of law students; 4) beyond legal professional activities where the qualifications acquired thanks to the history of political-legal doctrines may be useful are: politics, economy and administration.

As you can see, the studies confirm the thesis that the knowledge, abilities and competence acquired thanks to the studies of the history of political-legal doctrines make valuable component of legal education.